

**“KAMUSALCI” MİMAR YURTTAŞLARA AÇIK MEKTUP:
SİZLERE DE GEREK!**

*“Dostum Oktay Ekinci'nin anısına
saygılarımla”*

Yücel ÇAĞLAR

Saygıdeğer Yurттаşlarım;

Kesin olarak bilmiyorum ama öyle sanıyorum ki, siz de orman ekosistemlerini sevenlerdensiniz; yanılmıyorum değil mi? Sayın Bülend Tuna da benim gibi düşünüyor olmalı ki, Güney Mimarlık Dergisi'nin “*Su ve Mimarlık*” konulu dosyasında bir orman mühendisi olan benim de yazmamı istedi. Nasıl da sevindiğimi bilemezsiniz. Bu sevincimin yalnızca iki nedenini söyleyeceğim: Haydarpaşa Lisesi'nde öğrenciyken yükseköğrenim yapmayı düşlediğim yalnızca bir yer vardı; İTÜ, olmadı ODTÜ Mimarlık Fakültesi! Sınav günü rahatsızlığım nedeniyle İTÜ, ailemin karşı çıkmasıyla da ODTÜ olmadı ne yazık ki. Oysa nasıl olsa birisine girebilirim düşüncesiyle çizim geççerimi bile hazırlamıştım. Şimdiyse bir mimarlık dergisinde yazım çıkıyor; benim için ne denli hoş! Sevincimin ikinci nedeni ise, Sayın Tuna'nın, genç arkadaşlarımızın söylemiyle, olası; “- Ne alaka?” vb sorulardan çekinmeyip Güney Mimarlık Dergisi'nin “*Su ve Mimarlık*” konulu dosyasında bu içerikte bir yazıya da yer verecek olması. Bu, yıllardır ormancılık alanında uğraşı veren bir gönüldaşınız olarak benim için, “Görmez in istediği bir göz, Tanrı verdi iki göz” deyimini çağrıştıracak bir durum. Bu nedenlerle, şimdi, deyim yerindeyse sevinçten uçuyorum.

Öte yandan; orman ekosistemlerini gerçekten de seviyorsanız eğer, ormancılığımızda yalnızca son on yıl içinde gündeme gelen “gelişmeler” karşısında siz de en az bencileyin üzülecek, kaygılanacaksınız. Ormancılığımızda ve ormanlarımızda olup bitenler, yurттаş mimar olarak her canlı gibi sizi de etkiliyor, etkileyebilecek çünkü; bunu biliyorsunuz. Öyleyse, bu yazıyla ne amaçlıyorum? Çok açık: Olup bitenler, çoğunlukla sanıldığı gibi, yalnızca ormancı çalışanları ya da çevre/doğa korumacı dostlarımızı ilgilendirmiyor; ekolojik ve teknik boyutlarının yanı sıra siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel boyutları da var. “- Peki, mimarlıkla bir ilgisi var mı?” diyorsanız eğer, yanıtım çok açık: Evet, var !

Son olarak şu görüşümü de bu bağlamda belirtmek istiyorum: Mimarlık, çıktıkları, her anlamda kamusal olan bir uğraşı alanıdır. Belki abartıyorum; bana sorarsanız, girdilerinden de önemli bir kısmı kamusal olan bir uğraş. Mimarlığı; “...toplumsal yaşamın ve kültürün maddi ve moral gereksinmelerine göre yapı, toplu yapı ve kent biçimlendirmesi, tasarımı, üretimi, kullanımı ve yeniden kullanımı kolektif süreçleri ve sonuçlarını kapsayan ve güzel sanatlar ağırlıklı bir kültür faaliyeti” olarak tanımlayan Sayın Tuna da bu gerçeği benden çok kapsamlı dillendiriyor*. Bu nedenle mimarlar için bir de “kamusal yurттаş...” nitelemesi yapmam, gerçekte, hiç de anlamlı değil. Ancak, ne yazık ki, her kesimde olduğu gibi, mimarlar arasında da kamu yararını hiçe sayanlar var; yok mu?

Öncelikle bu “tezlerime” açıklık getirmeye çalışacağım. Bunu yaparken orman ekosistemlerinin canlı yaşamın niteliği ve devamlılığı için ne denli önemli olduğunu anlatmaya kalkışmayacağım kuşkusuz. Ayrıca, “yapılı çevre” tasarım ve uygulamalarında görebileceği araçsal işlevleri kısaca anımsatmakla yetinecek; yalnızca, evet, yalnızca kamusal yurттаşlığınız için “yeni” sayabileceğiniz bir pencere açmaya çaba göstereceğim. Umarım, başarabilirim. Başaramadığımı düşünürseniz eğer, yazının gerisini okumanıza gerek yok bence yine de siz bilirsiniz.

* H. Bülend Tuna; “*Toplum ve Mimarlık Temaları*”, Güney Mimarlık, Eylül 2010, Sayı 1, Sayfa 9.)

Bir ülkede;

* TMMOB Mimarlar Odası'nın Adana Şubesi'nin **Güney Mimarlık Dergisi**'nin Aralık 2015 (20) sayısında yayımlanmıştır (Sayfa 50-59). Derginin bu sayısında “Su ve Mimarlık Dosyası” açılmış konuyla ilgili çeşitli incelemeler yer verilmiştir. İlginenler için; “Su Dağıtımı” / Cengiz Bektaş (25), “Sessizliğin Vatanında Su, Doğa ve Mimarlık” / Hüseyin Yanar (29), “Su Yönetimine Mimari Dokunuş” /Fatma Erkök (33), “Kentsel Mekânda Su Tasarımı” /Müge Ünal - Berrin Sirel (37), “Dönüşen ve Yenilenen Bir Mekân Olarak Su” / M. Ebru Erdönmez Dinçer - Tülin Görgülü (42), “Su ile Bütünleşen Bir Yapı Olarak “İkincil Konutlar”” / F. Pelin Cengizoglu (46).

- ✓ karasal yüzeyin % 27'sini hukuksal olarak "orman" sayılan yerler oluşturuyorsa;
- ✓ "orman" sayılan yerlerin tümünü yakın bir kısmı devlet mülkiyetindeyse;
- ✓ kimin mülkiyetinde bulunursa bulunsun orman ekosistemlerinin tümü, anayasal bir gereklilik olarak devletin gözetimindeyse;
- ✓ siyasal iktidar olabilmış tüm siyasal yönelimler "orman" sayılan yerlerdeki devlet mülkiyeti, gözetimi, yönetimi ve işletmeciliğinin sağladığı olanakları olabildiğince kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirme çabasında olabiliyorsa; bu amaçla "devlet ormanı" sayılan yerlerin içinde ve bitişiğinde yerleşik yoksul köylülere "orman arazisi" dağıtımı için yasal düzenlemeler yapabiliyor; azımsanmayacak boyutlarda kaynağı istediği gibi aktarabiliyorsa;
- ✓ başta kırsal egemenler ile inşaat, turizm ve madencilik yatırımcıları olmak üzere sermaye sahipleri hukuksal olarak "devlet ormanı" sayılan yerlere el koymak ya da bu yerlerden yararlanmak için her yola başvurabiliyor, hiç zorluk çekmeden başarılı da olabiliyorsa;
- ✓ "devlet ormanı" sayılan yerlerdeki teknik ve yönetsel çalışmaların gerektiği gibi yapılamaması nedeniyle orman ekosistemleri "ayakta ölebilirken" en duyarlı, en eğitilmiş yurttaşların bile çoğunluğu ormancılık alanında olup bitenleri tartışma gündemlerine bile almıyor, "orman popülizmini" çağrıştıran etkinliklerle yetiniyorsa;
- ✓ devlet ormancılığı düzeni hızla çökertilirken "ormanlar"/ormancılıkla doğrudan ilgili meslek örgütleri, bilim ve araştırma kuruluşları ikincil, üçüncül önemde "popüler" konularla daha çok ilgilenebiliyor; kimileri, bilerek ya da bilmeden de olsa bu sürece destek olabiliyorsa;
- ✓ özellikle "yapılı çevre" düzenleme çalışmaları sırasında orman ekosistemlerinin ekolojik işlevlerinden, dolayısıyla ormancılık bilgi ve deneyim birikiminden de yararlanmak akıl edilemiyorsa; bu çalışmaların doğal orman ekosistemlerine verebileceği zararları bilmiyor ya da gerektiğince dikkate almıyor, bu zararları en aza indirebilecek "yapılı çevreler" tasarlama çabasına girmiyorsa

eğer, bence, bu alanda da yaşamsal önemde sorunlar vardır; yok mudur sizce? "- Vardır!" diyen, yanı sıra, bu soruları da dert edinen bir mimar yurttaşsanız, sizleri yeni dertler bekliyor; bilesiniz. Her alanda olduğu gibi bu sorunların çözümlenmesine yönelik çabalara katkıda bulunabilir; bu amaçla gerektiğince bilgilenerken, dahası, "ezberlerinizi bozarak" işe başlayabilirsiniz. Bir deneyelim isterseniz... Kırk yılı aşkın meslek yaşamımdaki deneyimlerden, gözlemlerden, edinebildiğim görgül ve deneysel bilgilerden hareketle, bu sürece, "orman" algımızı sorgulamakla başlamanın yararlı olacağını düşünüyorum.

"Orman" deyince...

Çoğunuzun aklına ne geldiğini kestirebiliyorum: Çeşitli tür, yaş, boy ve görünümde ağaç ve ağaççıkların oluşturduğu topluluk. Ancak, bu algılayış biçiminin günümüzde yeni yeni boyutlar kazandığını, giderek varsıllaştığını da görüyorum. Çeşitli biçimlerde tanımlanan bir ekosistem ya da "canlı bir birlik" olduğu artık daha çok öne sürülüyor sözgelimi. Konuyla yakından ilgilenip de gerektiğince bilgilenenler, "ormanların" nasıl bir ekosistem ya da "canlı birlik olduğuna ilişkin açıklamalar getirebiliyor. Ekolojik yönden büyük ölçüde katıldığım bu açıklamaların yapıyor olması, en azından benim için, çok sevindirici bir gelişme. Ne ki, bu açıklamalarla yetinildiğinde, karar ve uygulama süreçlerine gerektiğince içselleştirilemediğinde ormancılığımızda, dolayısıyla "ormanlarda" olup bitenleri tüm boyutlarıyla açıklamak olanaksızlaşıyor; en azından son derece güçleşiyor. Bu durumun aşılması gerektiğini zorunlu görüyorum

Biliyorsunuzdur; orman ekosistemleri, görebildikleri işlevler, genişlikleri, niteliği ve niceliği ile yokluğunun doğrudan ve dolaylı etkileri giderek daha fazla önemsenen karasal ekosistemlerden birisidir. Ancak, daha sonra ayrıntılı olarak da değineceğim gibi; orman

ekosistemleri karasal bir yüzey, arazi üzerinde yer alır. Bu nedenle, “orman” sayılabilecek yerlerin hukuksal tanımı her zaman önem taşımış, egemen üretim ilişkilerinin niteliğine bağlı olarak da tarihsel ve yersel olarak farklılık göstermiştir. “Orman” sayılacak (ve sayılmayacak) yerlerin hukuksal olarak tanımlanmasına gerek duyulması, “ormanlar” ve ormancılıkla ilgili hukuksal değişikliklerin çoğunluğunun “orman” tanımı ile ilişkili olması da bu gerçeği açıklıkla ortaya koyuyor bence. Ancak, bu önemine karşın Türkiye’de bu tanımın iki bileşenden oluştuğu gerçeği nedense gerektiğince göz önünde bulundurulmuyor. Oysa 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı Orman Kanunu ile 1956 yılında çıkarılan, günümüze değin de birçok kez köklü biçimde değiştirilen 6831 sayılı Orman Kanunu’nun ilk maddesinde de bu yalın gerçeğin temel alındığı tanımlamalar yapılmıştır: Sözelimi; bu iki yasada da “orman” tanımlanırken “ağaç ve ağaççık toplulukları” ile “yerleri” kavramları öne çıkarılmıştır. Bu, nedensiz bir düzenleme değildir: Düzenleme yapılırken;

- (i) orman ekosistemini oluşturan ağaç ve ağaççık toplulukları herhangi bir nedenle ortadan kalkarsa/kaldırılırsa üzerinde buldukları arazinin “orman” sayılma özelliğini sürdüreceği varsayılmış;
- (ii) üzerinde ağaç ve ağaççık topluluğu bulunmayan bir arazinin, koşullar gerektirdiğinde sonradan ormanlaştırmak amacıyla hukuksal olarak “orman” sayılabilmesi de olanaklı kılınmıştır.

Kısacası; tartışmalar sırasında “orman” denildiğinde, kastedilenin orman ekosistemleri mi yoksa hukuksal olarak “orman” sayılan yerler, araziler midir, sorusunun açıklıkla yanıtlanması, yöntemsel bir gerekliliktir. Bu nedenle öncelikle “orman” denilince akla gelen, daha doğru bir söyleyişle gelmesi gereken iki bileşene açıklık getirmeye çalışacağım.

(i) Orman Ekosistemleri:

Orman ekosistemlerinin hem orman ekolojisi çalışmaları hem de ormancılık politika ve uygulamalarının irdelenmesi ve tartışılması sırasında kesinlikle gözden kaçırılmaması gereken evrensel özelliklerinin* bu bağlamda da anımsanması pek çok yönlerden yol açıcı olabilecektir. Ayrıca, böyle bir anımsama, aynı zamanda, tartışmaların, en azından ortak bir kavramsal temelde yapılabilmesini de büyük ölçüde kolaylaştırabilecektir.

Katılır mısınız, bilemem: Kuramsal olarak kısmen ya da tümüyle bilinmesine karşın uygulama ve tartışmalar sırasında aşağıdaki gerçekliklerin çoğunlukla gözden kaçırıldığını düşünüyorum:

Orman ekosistemleri birbirleriyle yönü ve şiddeti zamana ve ortama göre değişebilen ilişkiler içinde bulunan, sonsuz sayıda alt sistemden oluşmuş, canlı sistemlerdir.

Orman ekosistemlerinin varlığı, yokluğu, nitelik ve niceliği ile yersel dağılımı, cins, tür, sınıf ayrımı yapmaksızın, tüm varlıkları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir.

Orman ekosistemleri doğrudan ve dolaylı etkileri, doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmesi herhangi bir mülkiyet biçimi ve sınırları sınırlandırmayan oluşumlardır.

Dolayısıyla, orman ekosistemleri tüm canlıların ve bu arada da tüm insanların ortak varlıklarıdır.

Böyle bir tanım temel alındığında, açıktır ki, orman ekosistemlerinin aynı anda hem **özne** hem de **nesne** konumunda olduklarının kabul edilmesi gerekecektir. Orman ekosistemleri;

- ✓ **özne** olarak çeşitli ürün ve hizmetleri eşzamanlı olarak üretebilmekte, canlı cansız tüm varlıkları etkileyebilmektedir;

* Bildiğiniz gibi, bu bağlamda öne çıkaracağım özellikler, öteki ekosistemlerde de büyük ölçüde vardır. Ancak, sanıyorum ki, bu temel gerçeğin yanı sıra, söz konusu özellikler sayılırken orman ekosistemlerini oluşturan “başlıca” varlıkların ağaç ve ağaççıklar olduğu gerçeği gözden kaçırılmayacaktır

- ✓ **nesne** olarak da başta insan etkinlikleri ile iklimsel değişiklikler olmak üzere sonsuz sayıda etkenden çeşitli düzey ve biçimlerde etkilenebilmektedir; öyle ki, bu etkilerin birbirinden ayrılabilmesi, niteliklerinin belirlenebilmesi ve düzeyinin ölçülebilmesi; çok daha önemlisi, bir kısmının tümüyle önlenebilmesi her durumda olanaklı değildir; çünkü orman ekosistemleri, “doğa” bütünü içinde olan “doğanın” öteki öğeleriyle çeşitli biçim ve düzeyde etkileşim içinde bulunan varlıklardır.

Bilindiği gibi, “doğal” süreçler, ortamlar ile varlıklar arasında varlık/oluş gereklileri, işlevleri arasında üstünlüklü ve/veya öncelikli herhangi bir konum yoktur.

Kısacası; bu, bir bakıma evrensel sayılabilecek ayırt edici özellikleri nedeniyle kamu yararının gözetilmesinin, orman ekosistemlerinin yönetilmesinde de temel ilke beklenir. Bu ilkenin benimsenmesi durumunda ise son derece karmaşık birbirleriyle etkileşimli ekolojik, toplumsal, kültürel, giderek de siyasal sorun alanı ortaya çıkmaktadır.

(ii) Arazi/Alan Olarak “Orman” Sayılan Yerler

Orman ekosistemleri, “üretici varlık” olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir yer ya da arazi, bir yüzeydir; ülke ya da bölgenin ya da yüzeyin bir kısmıdır. Bu kısım, doğal olarak oluşmuş orman ekosistemleriyle kaplı olabileceği gibi, herhangi bir yolla orman yetiştirilmek üzere ayrılmış, henüz ağaçsız ya da üzerindeki orman ekosistemlerini herhangi bir nedenle yitirmiş araziler de olabilir. Açıktır ki, bu boyuttaki karar süreçleri ülkenin ya da bölgenin arazi/alan yönetimi ile ilgili karar süreçlerinin tümleşik bir parçası ya da alt boyutudur. 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 1. maddesinin ilk bendine göre;

*“Tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen ağaç ve ağaççık toplulukları **yerleri** ile birlikte orman sayılır.”*

tanımı yapılmıştır. Ancak, aynı maddenin öteki bentlerine göre;

- ✓ Şehir mezarlıkları ile kasaba ve köylerin hudutları içerisinde bulunan mezarlıklardaki ağaç ve ağaççıklarla örtülü **yerler**;
- ✓ Sahipli arazide bulunan ve civarındaki ormanlarda tabii olarak yetişmeyen ağaç ve ağaççık nevelerinin bulunduğu **yerler**;
- ✓ Orman sınırları içinde veya bitişiğinde tapulu, orman sınırları dışında ise her türlü tasarruf belgeleriyle özel mülkiyette bulunan ve tarım arazisi olarak kullanılan, dağınık veya yer yer küme ve sıra halindeki her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü **yerler**;
- ✓ Orman sınırları dışında olup yüzölçümü üç hektarı aşmayan sahipli arazideki her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü **yerler**;
- ✓ Sahipli arazide ve muhitin hususiyetlerine göre yetişmiş veya yetiştirilecek olan fıstıkçamlıkları ve palamut meşelikleri dahil olmak üzere her nevi meyveli ağaç ve ağaççıklar;
- ✓ Sahipli arazideki aşılı ve aşısız zeytinlikler ile özel kanunu gereğince devlet ormanlarından tefrik edilmiş ve imar, ıslah ve temlik şartları yerine getirilmiş bulunan yabancı zeytinlikler ile... yabancı ve aşılınmış fıstıklık, sakızlık ve harnupluklar;
- ✓ funda ve makilerle örtülü orman ve toprak muhafaza karakteri taşımayan **yerler**

hukuksal olarak “orman” sayılmıştır. Ek olarak, 6831 yasanın 2. maddesine göre ise;

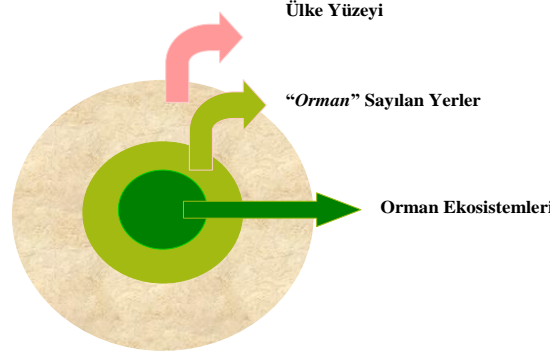
- ✓ “...orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen **yerler**”;
- ✓ “...halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen **yerler**...”;
- ✓ “31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden tarla, bağ, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antepfıstığı, çam fıstığı) gibi çeşitli tarım alanları veya otlak, kışlak, yaylak gibi hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen **araziler**...”;

✓ "...şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanları..."

da "orman" sayılmayabilmektedir. Ünlü "İkiBe" tartışmasına kaynaklık eden uygulamalar ile henüz pek kimse ayırında değil, yakın gelecekte gündeme gelecek ve "İkiBe"den çok daha vahim yıkımlara yol açabilecek "İkiA" uygulaması da bu maddeye dayanıyor.

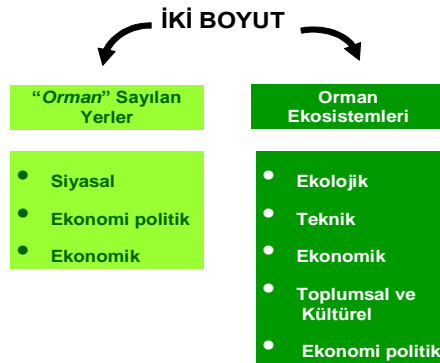
Açıktır ki, aşağıdaki çizimde görüldüğü gibi, bu boyutlar, birbirlerini kapsayacak biçimde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, yalnızca bir boyutun sorgulanması, her durumda anlamlı sonuçlar vermeyecektir. Sözgelimi; belirli bir dönemde herhangi bir orman ekosisteminin bitki türü bileşimi, yabanıl hayvan varlığının niteliği ve niceliğini etkileyecek biçimde değişebilir; üstelik de bu değişim, zaman ile yöreye bağlı olarak farklı düzeylerde ve yönlerde gerçekleşebilir:

Şekil 1: "Orman" Sayılan Yerler ve Orman Ekosistemleri

Bilisizlik mi, kolaycılık mı, kestiremiyorum; bu gerçekliklere karşın kamuoyunda, bu değişimin hemen hemen yalnızca orman ekosistemlerine indirgenmiş "ormanların azalması/artması" boyutu tartışma konusu yapılıyor. "Buna da şükür" diyenlerden değilseniz eğer, bu boyutta yapılan tartışmalar sırasında "azalma/artma" olgusunun orman ekosistemi varlığında mı yoksa "orman" sayılan yerlerin genişliğinde mi olduğunun da, sorgulanması gerektiğini biliyor olmalısınız. Bu, önemli bir gerçeklik, çünkü, Şekil 2'de özetlendiği gibi; orman ekosistemleri ile "orman" sayılan yerlerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili oluşumların, kimileri aynı biçimde adlandırılabilir de içerikleri, daha da önemlisi bu oluşumlara yol açan nedenler tarihsel ve yersel olarak farklılaşabiliyor:

Şekil 2: Orman Ekosistemleri ile "Orman" Sayılan Yerlerle İlgili Temel Oluşumlar

Daha önce de belirttiğim gibi; bu gerçekliklerin gerektiğinde göz önünde bulundurulmaması, "ormanlar" ile ilgili tartışmaların çoğunlukla soyut ve duygusal düzlemlerde kalmasına yol açıyor. Örneğin; "İkiBe" tartışması, duyarlı kamuoyu bir yana, ormanbilimciler ile ormancılık meslek örgütleri de çoğunlukla bu düzlemlerde kalmış; dolayısıyla, siyasal iktidar da amaçladığı uygulamalara dayanak olacak hukuksal düzenlemeleri kolaylıkla gerçekleştirebilmiştir.

Ülkesel bir gerçeklik: Kamusal bir varlık olarak "orman"

Tüm “doğal” süreçler, ortamlar ile varlıklar gibi orman ekosistemleri de öncelikle, ekolojik işlevleri nedeniyle kamusal varlıklardır. Doğal olarak oluşmuş olanlarda ise, kamusalılık, hiçbir nedenle göz ardı edilmemesi gereken bir evrensel bir gerçekliktir. Ülkemizdeki hukuksal olarak “orman” sayılan yerlerin yaklaşık % 85’indeki orman ekosistemleri, doğal olarak oluşmuştur. Yaklaşık % 15’i ise hemen hemen tümüyle ilgili kamu kuruluşları tarafından çeşitli amaçlarla yapılan ağaçlandırmalarla oluşturulmuştur.

Öte yandan; ülkemizdeki hukuksal olarak “orman” sayılan yerlerin tümüne yakın bir kesimi, tüm tarihsel dönemlerde devlet mülkiyetinde olmuştur. Bu gerçek de göz önünde bulundurulduğu içindir ki hem 1961 hem de 1982 Anayasasında;

“Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.”

kurallarına yer verilmiştir.

Kısacası; yurttaşların orman ekosistemlerinin sunduğu ürün ve hizmetlerden eşit biçimde yararlanması, ülkemizde de hava, su vb gibi temel bir haktır. Dolayısıyla; ülkemizde şimdilerde varolan orman ekosistemlerine sahip çıkması, her sınıf ve kesimden yurttaşın göz ardı etmemesi gereken bir kamusal görevdir. Söylememi yadırgamayın lütfen; mimarların da bu görevden kaçınmaması gerektiğini düşünüyorum.

“Yapılı çevreler” tasarlanır, uygulanır ve kullanılırken...

Bu bağlamda da ayrıca belirtmem gerekiyor mu, bilemiyorum; çok açık:

- ✓ “yapılı çevreler”, her canlının dengeli “maliyetlerle” ulaşabileceği yeterli nitelik ve nicelikte suyun devamlı olarak nasıl sağlanabileceği sorusu yanıtlanmadan tasarlanmaması, gerçekleştirilmemesi gerekiyor;
- ✓ orman ekosistemlerinin varlığı ancak uygun yerlerde, uygun yapısal özelliklere sahip, yeterli genişlikte olursa, su kaynaklarının niteliği, verimi ve devamlılığı üzerinde belirleyici olabilen öncelikli koşullardan birisidir;
- ✓ uygun yerlerdeki, uygun yapısal özelliklere sahip, yeterli genişlikte orman ekosistemlerinin varlığı, “yapılı çevrelerin” görünümünü daha da güzelleştirmesinin yanı sıra hava, toprak ve su kirliliği ile gürültü, radyoaktif kirlenme vb çevre sorunlarını da azaltabiliyor;
- ✓ gerek “yapılı çevrelerin” tasarımı ile uygulanması gerekse “yapılı çevredeki” yaşantıların yoğunluğu, biçimi, sürekliliği çevredeki tüm “doğal” süreç, ortam ve varlıklar, bu kapsamda da su kaynakları ile orman ekosistemleri üzerinde çeşitli etkilerde bulunabiliyor.

Hangi düzlemde ve ölçekte olursa olsun “yapılı çevrelerin” tasarlanması, uygulanması ve kullanımı sırasında bu son derece yalın gerçekliklerin göz önünde bulundurulması; bu amaçla gerekli hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması, uygun yapılaşma stratejilerinin geliştirilmesi; bu doğrultuda plan, proje vb belgelerin hazırlanması gerekiyor. Ülkemizde bu gereklerin, özellikle konut yapımı ve kullanımında hemen hemen hiç yerine getirilmediğini, en az bencileyin sizler de biliyorsunuzdur. Baksanıza; çeşitli düzeylerde ve çeşitli amaçlarla hazırlanan çevre düzeni ile imar planlarında bu gereğin yerine getirilmesini rastlantısallıktan kurtarabilecek hukuksal düzenlemeler yapılmamıştır. Dahası; 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 2, 10 ile 18. maddelerinde yer verilen “stratejik çevresel değerlendirme”, yanı sıra, 2011 yılında çıkarılan, ne ki çok kısa süreler içinde değiştirilen 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’yle öncekilerden çok daha kapsamlı bir yaklaşımla gündeme getirilen “mekânsal strateji planlaması” henüz yapılmamıştır. Öyle ki, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nde “Ek-1” olarak yer verilen “Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi”ndeki

46 proje konusu arasında, sözgelimi, konut yapımı yoktur. Yönetmelikte “Ek-2” olarak verilen “Seçme-Elemente Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi”nde ise yalnızca;

- ✓ “Turizm konaklama tesisleri: Oteller, tatil köyleri, turizm kompleksleri vb. (100 oda ve üzeri)” ile
- ✓ “Toplu konut projeleri (500 konut ve üzeri)”

yer verilmiştir. Oysa, Yönetmelikte “Ek-5” olarak yer verilen “Duyarlı Yörelere” kapsamında, öteki “Korunması” Gereklili Alanlar” arasında su kaynakları ile “orman” sayılan yerler de sayılmıştır. Bu durumda ne mi oluyor; işte örnekleri:

- ✓ yaşayanlarının çoğunluğunu emekçi sınıf ve katmanlardan yurttaşlarımızın oluşturduğu Ankara ve İstanbul gibi kentlerde bile içme ve kullanma suyunun nitelik ve nicelik olarak yetersiz olduğu;
- ✓ bu yetersizliğin, satın alabilecek gelir düzeyine sahip yurttaşlarımızı metalaştırılıp şişelendirilmiş sulara yönelttiği* ,
- ✓ satın alma gücü bulunmayanları ise su yetersizliğine tutsak ederek sağlıksız sulara yönelmeye zorladı

herkesçe biliniyor. Böyleyken, aşağıda örneklenen türden “sulu yapıları çevreler” tasarlanabiliyor ve uygulanabiliyor:

Yakın zamana değin “mimarlık etkinliklerinin su ile ilişkisinin de bilinen bir gerçeklik diye düşünüyordum. Ancak, büyük kentlerde hızla yaygınlaştırılan “sulu” yerleşkeleri, her sıra dışı yağmurdan sonra sular altında kalan “yapılı çevreleri” gördükçe, bu düşüncem değişti; özellikle de yıllık ortalama yağışı 500 mm’yi bile bulamayan, tarihte büyük kuraklıkları yaşamış, gereksindiği kullanım suyunu kilometrelerce uzaklıktaki kirli akarsulardan üstelik de son derece yüksek maliyetlerle karşılamak zorunda kalan Ankara ve çevresindeki “marinalı” yerleşkelerin tanıtımlarını izledikçe, tasarımcısı ve uygulayıcısı mimarlara sormak istedim:

“ Bu “sulu yapıları çevrelerde” sular nereden, ne pahasına karşılanıyor; karşılanacak?”

* Kolaylık olsun diye aktarayım: “Duyarlı Yörelere”, Yönetmeliği 4. maddesinin “k” bendinde; “Çevresel etkilere karşı biyolojik, fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikli özellikleri ile duyarlı olan veya mevcut kirlilik yükü çevre ve halk sağlığını bozucu düzeylere ulaştığı belirlenen yörelerle, ülkemiz mevzuatı ve taraf olunan uluslararası sözleşmeler uyarınca korunması gerekli görülen ve Ek-5’te yer alan alanlar...” olarak tanımlanmıştır.

* Belirtildiğine göre; “2014 yılında Türkiye’de su pazarı hacmi % 3,8’lik büyüme ile 10,7 milyar litreye ulaşmış ve bu hacmin 6,3 milyar litresi %2,6’lık büyüme ile damacana satış kanalından, 4,4 milyar litresi de %5,5’lik büyüme ile PET satış kanalından gelmiştir. Tonaj olarak damacana toplamının % 59’ unu, diğer ambalajlı sular ise % 41’ini oluşturmuştur. 2014 yılında Sektördeki toplam ciro yaklaşık 4,2 milyar TL’ye ulaşmıştır.” (Kaynak: <http://www.suder.org.tr/sector.html> (Erişim 1 Ekim 2015))

Ek olarak; bu bağlamda son olarak ülkemizde artık sık sık gündeme gelen sellerin, kimileri TOKİ gibi mimarların da işlendirildiği kamu kuruluşları tarafından tasarlanıp yaptırılan “yapılı çevrelerde” yol açtığı öncekilerden daha büyük yıkımları, sonrasında yapılan açıklamaları anımsıyorum:

(Fotoğraflar: Hüseyin Okan Durmuş; <http://blog.milliyet.com.tr/hokandurmus>;
http://www.egeninsesi.com/77989-bayraktar_tokinin_bir_milim_sucu_yok_elhamdulillah (Erişim 2 Ekim 2015))

Gelin de şimdi, Cengiz Bektaş'ın “doğaya uyumlu mimarlık” yaklaşımını, yanı sıra;

“Tasarımla uygulama denetimi (kontrollük) birbirinden ayrılamaz... Tasarımla yapı denetimini birbirinden ayıranlar mimarlığın ne olduğunu bilmeyenlerdir.”

“...günümüzde doğaya uyumlu mimarlık tümüyle unutulmuş gibi görünüyor ve ‘ekolojik mekolojik’ lafları bir şeyleri örtmek için kullanılıyor.”

savlarını anımsamayın!¹ Ben, Bektaş'ın “doğaya uyumlu mimarlık” yaklaşımının giderek yaygınlaşan, söylemi bile metalaştırılan “doğaperestlikten” kaynaklandığını düşünmüyorum; Bence, Bektaş, bir mimarlık gereğinden, zorunluluğundan söz ediyor; ne ki, henüz her düzlemde zorunlu kılınmamış, etik düzeyde kalmış bir gereklilikten.

Söz sudan açılmışken...

Biliyorsunuz; ülkemizde 112 milyar m³ kullanılabilir suyun var olduğu; bu suyun ancak % 39'undan yararlanılabildiği; yararlanılan suyun da yaklaşık % 16'sının evsel olarak tüketildiği; ülkemizde “su sıkıntısı” olduğu öne sürülüyor. Bir yandan bu “sıkıntının” aşılması, bir yandan yeterli nitelik ve nicelikte suyun kamusal bir temel hak olmaktan çıkarılmasına yönelik çabaların önlenmesine yönelik onlarca (belki de yüzlerce!) çalışma yapılmış, yazanıklar yayımlanmış, eylem planları hazırlanmış; bu belgelerde yüzlerce eylem yer verilmiş; hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış; su hakkının korunması ve geliştirilmesine yönelik çeşitli oluşumlar örgütlenmiş, eylemler gerçekleştirilmiştir.² Örneğin, 2013 yılında gerçekleştirilen 1. Ormancılık Şurası'nda birbirinden bağımsız olarak çalışan çeşitli “Çalışma Grupları” oluşturulmuş; Şura'da alınan kararlar arasında ise yalnızca;

✓ “Suyun Etkin ve Verimli Kullanımı Sağlanmalıdır.” başlıklı 6. Karar kapsamında;

¹ “Sevgiyle Yapan, Şiirsel Bir Mimarı; Cengiz Bektaş” (Söyleşi Gamze Akdemir);
(<http://www.tasarimyarismalari.com/sevgiyle-yapan-siirsel-bir-mimar-cengiz-bektas/>)

² Daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler; **Türkiye'nin Su Ayak İzi Raporu, Su, Üretim ve Uluslararası Ticaret İlişkisi** (WWF-Türkiye, 2014); **Türkiye'de Suyun Durumu Ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif**, Muluk, Ç.B., Kurt, B., Turak, A., Türker, A., Çalışkan M.A., Balkız, Ö., Gümrükçü, S., Sarıgül, G., Zeydanlı, U. 2013. (İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği - Doğa Koruma Merkezi, 2013); Uluslararası Su Hakkı Sempozyumu, (Sosyal Değişim Derneği, 2010), **Türkiye'de Su Yönetimi: Sorunlar ve Öneriler**, (TÜSİAD, 2008); **Su ve Yaşam** (Anonim, 2012), **Su ve Çevre Hakkı Raporu**, (Halkevleri, 2011) başlıklı yazanıklar ile **Su Akademisi**'nden yararlanabilir.

“Bina içi tesisatlarda yağmur suyu, gri su ve arıtılmış atıksuyun kullanılması için mevzuat geliştirilmeli; yağmur sularının sarnıçlarda biriktirilerek bahçe sulamalarında kullanılması özendirilmeli”,

“Kentsel dönüşüm faaliyetlerinde ekolojik kentler ve yeşil bina uygulamaları teşvik edilmeli,”

- ✓ “Su Kaynaklarının Korunması İçin Noktasal ve Yayılı Kaynaklardan Gelen Kirlilik Yükleri Azaltılmalıdır.” başlıklı 9.Karar kapsamında ise;

“Evsel, endüstriyel atıksular ve sızıntı suları kaynaklı kirliliğin kontrolü için gerekli altyapı tamamlanmalı”,

“Su ve atıksu arıtma tesisleri uygun norm ve standartlarda inşa edilerek sertifikalı operatörlerce işletilmesi sağlanmalı”

strateji ve politika (!) önerilerine yer verilmiştir.³ Bu “strateji” ve “politika” önerilerinin mimarlık ve ormancılık uğraşlarını da doğrudan ilgilendirdiği açıktır. Ancak, ilginçtir, su, mimarlık, orman ve ormancılık konularının birlikte ele alındığı çalışmalar hemen hemen hiç yapılmamıştır. Bırakınız, üçünün birlikte ele alınmasını bir yana, herhangi ikisinin bir arada, birbirleriyle etkileşimli olarak irdelendiği çalışmalar bile son derece sınırlıdır. Oysa orman ekosistemleri/ormancılık-su-mimarlık, çeşitli yönlerden birbirleriyle etkileşim içinde olan sorun alanlarındandır.

Öte yandan; orman ekosistemlerinin su kaynaklarının nitelik ve niceliğinin iyileştirilmesi ve korunması üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri gerektiğince biliniyor sanıyorum. Bu nedenledir ki, Orman Genel Müdürlüğü (ile Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü), örneğin; **Anadolu Su Havzaları** ile **Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyonu**; en son olarak da Ekim 2012 – Mayıs 2013 döneminde, % 72’si İngiltere Büyükelçiliği tarafından desteklenen **Ormanların Su Kullanımı Bağlamında Sürdürülebilir Orman Yönetimi Uygulamaları için Orman Genel Müdürlüğü’nün Kapasitesinin Geliştirilmesi** vb projelerini⁴; yanı sıra, **Baraj Havzaları Yeşil Kuşak Ağaçlandırma** ile **Yukarı Havza Sel Kontrolü** vb eylem planlarını gerçekleştirmiştir. Ek olarak; en son 2008 yılında hazırlanan Orman Amenajman Yönetmeliği’yle birlikte orman ekosistemlerinin yönetiminde “*ekolojik tabanlı çok amaçlı fonksiyonel planlama*” düzenine geçilmiş; 2014 yılında çıkarılan 299 sayılı Tebliğ’de⁵, “*Genel Orman Fonksiyonları*” kapsamında sularla ilgili olarak;

- ✓ İçme suyu
- ✓ Kullanma suyu
- ✓ Su kaynakları

“*koruma hedeflerine*”^{*} de yer verilmiştir. Açıktır ki, *bu “koruma hedeflerinin”* gözetileceği orman ekosistemlerinin konumu, niteliği ile genişliği, yalnızca orman ekolojisi ve/veya benimsenen ormancılık politikalarının ya da yapılagelen uygulamaların gereklerine göre belirlenecektir.

³ **Ormancılık ve Su Şurası 2013 Kararları, Geleceğimiz İçin**; TC Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara, 2013.

⁴ **Dış Kaynaklı Projeler**; Orman Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler, Eğitim ve Araştırma Daire Başkanlığı, 2014, Ankara.

⁵ **Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Orman Amenajman Planlarının Düzenlenmesine Ait Usul ve Esaslar**, 299 Sayılı Tebliğ, Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı, 2014, Ankara, 2014.

* Koruma hedefleri”, 299 sayılı Tebliğ’de; “*Ekolojik ve sosyokültürel fonksiyonlu orman ekosisteminin kendi fiziksel varlığı başta olmak üzere verimliliği, yenilenebilirlik kapasitesi, biyolojik çeşitliliği, orman ürün ve hizmetlerinin oluşumu üzerinde etkili olan tüm doğal faktörlerin ve ekosistem elemanları arasındaki karşılıklı ilişkilerin korunması için orman işletmelerinde öngörülen teknik, biyolojik, sosyal ve ekonomik etkinlikler...*” olarak tanımlanmıştır.

Sanıyorum ki, buraya değin sözünü ettiğim gerçekliklerin birbirleriyle ilişkisini kurmakta oldukça zorlanmış; dahası, gereksiz bulmuş, deyim yerindeyse “lâf salatası” olarak değerlendirmiş olabilirsiniz; doğrusu buna hiç şaşırımam. Şaşırımam, çünkü, egemen değer yargılarımızın çoğunlukla gerçekçiliği en azından tartışılabilir çeşitli önkabullere dayandığını, bunun da, sağladığı kimi kolaylıklara karşın yaşamsal önemde yanılısamalara neden olduğunu gözden kaçırabiliyoruz. Bu bağlamda dikkat çekmeye çalıştığım yanılısama ise bilgi, teknik, öğretim, özel olarak da mühendislik ve mimarlık alanlarının ülkemizde de birbirinden giderek soyutlanması, uzaklaştırılmasıdır. Gereksiz de bulunsa, buraya değin, bu durumun bence kaçınılmaz olan sonuçlarını sergilemeye çalıştım. Çünkü, böylesi yanılısamaların, sözelimi;

- ✓ deyim yerindeyse, “tek ağacı görmekten ormanı görememe” durumlarına yol açtığını; bu durumun söz konusu alanlardaki deneyim ve bilgi birikimlerinden beslenmesini olanaksızlaştırdığını ya da rastlantısallaştırdığını;
- ✓ toplumsal, kültürel ve ekonomik getiri ve götürüleri bir yana bırakılırsa (!), insanoğlunun “doğal” süreçler, ortam ve varlıklara yabancılaşmasını hızlandırıp yaygınlaştırdığını ve kalıcılaştırdığını;
- ✓ “doğal” süreçler, ortam ve varlıkların yalnızca yararlı görülen (ekolojik, ekonomik, estetik vb) işlevlerinin öne çıkarılmasına; buna karşılık yaşamın vazgeçilemez bileşenleri olduğunu gerçeğinin gözden kaçırılmasına; dolayısıyla ikincilleştirip yaşantıların alınıp satılabilen “kenar süsleri” düzeyine indirgenmesine yol açtığını

düşünüyorum. Bunla da yetinmiyorum; bir yurttaşınız olarak “yapılı çevre”, benim deyişimle ise “yaşama ortamı” tasarımcısı ve uygulayıcısı mimarlık etkinliklerinin, her şeyden önce, gerek kuramda gerekse uygulamada böylesi yanılısamaların “değirmenine su taşımaktan” özenle kaçınması gerektiğini bekliyorum. Bence, ülkemizdeki “orman” sayılan yerler, özellikle de orman ekosistemleri ile ormancılığımızda olup bitenler de, söz konusu yanılısamanın çokça yaşandığı alanlardan birisidir. Dolayısıyla, diyorum ki; tüm toplumsal sınıf ve katmanlar ile kesimler, özellikle tasarım ve uygulamalarıyla yaşama ortamlarını biçimlendiren mimar yurttaşlarımız da bu alandaki gelişmelerden yana ilgisini esirgememelidir; yanılıyor muyum sizce?

“Doğa ile iç içe yaşama trendi” giderek yükseliyor...

İzliyorsunuzdur; toplumun özellikle varlıklı ve küçük kentsoylu sınıf ve katmanlarının “doğaya dönüş” eğilimleri giderek yaygınlaşıyor (!) Başka bir söyleyişle; öteden beri arazi rantını artırıcı işlevler gören deniz, göl ve akarsu kıyıları ya da bu ortamların uzaktan bile olsa görülebileceği yersel konumlara, şimdilerde bir de orman ekosistemleri eklendi. Kısacası; günümüzün “yükselen trendlerinden” birisi de “doğa ile iç içe yaşamak” oldu (!) Görünüşe bakılırsa, siyasal iktidar da, özellikle büyük sermayeli yapsatçıları bu yönelimden daha fazla yararlandırmak için elinden geleni yapıyor. Neler mi yapıyor; işte birkaç örnek:

- ✓ 2012 yılında 6292 sayılı **Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanunu**’la; “İkiBe” arazilerinin herkese satışı, “İkiA” arazilerinin her çeşit amaçlarla kullanılması ile Hazine mülkiyetindeki tarım arazilerinin satışının başlatılması;
- ✓ 6360 sayılı **On Üç İlide Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu**’yla kırsal ortamlarının sınırsız yapılaşmaya sınırsızca açılması;
- ✓ çeşitli amaçlarla birçok kez değiştirilen 4342 sayılı **Mera**, 5403 sayılı **Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu**’nun işlevsizleştirilmesi;
- ✓ TOKİ’nin “çiftlik evleri” uygulamasını yaygınlaştırması;

✓ 648 sayılı KHK'nın 23. Maddesiyle, 3194 sayılı **İmar Kanunu**'nun 27. maddesi'nin değiştirilmesi; yasaya getirilen Ek Madde 4 ile mera, yaylak ve kışlakların "Geçici" olarak yapılaşmaya açılması sağlanması; muhtarlıkların bu doğrultuda önemli işlevler yüklenmesi;

✓ ilgili yönetmeliklerle, genelgelerle yasalara bile aykırı düzenlemelerin yapılması.

Bu yönelimin, kırsaldaki yapılaşmalara yeni boyutlar kazandıracığı; bu kapsamda "yapılı çevre" tasarımcısı mimarlara da "yeni fırsatlar" yaratacağı açıktır.

Ülkemizdeki bir başka "bağımsız cumhuriyet"!

"- *Neresi?*" diye sorarsanız eğer, hemen yanıtlayayım: Ormancılığımız; somut olarak da Orman Genel Müdürlüğü (OGM) ! "*Nasıl yani?*" mi diyorsunuz, açıklamaya çalışayım: OGM;

✓ Anayasanın 169. maddesi gereği, ülkemizde "ormanı" sayılan yaklaşık 22 milyon, "devlet ormanı" sayılan 21,7 milyon hektar araziyi gözetmek ve korumakla; orman ekosistemlerini genişletmek ve daha verimli duruma getirmekle, işletme dahil değerlendirmekle yükümlü kılınan;

✓ yükümlülüklerini yerine getirmek için; (i) merkezde Teftiş Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, İç Denetim Başkanlığı ile 18 daire başkanlığı ve bu daire başkanlıklarına bağlı toplam 118 şube müdürlüğü ile (ii) ülke yüzeyinde 27 orman bölge müdürlüğü ile doğrudan merkeze bağlı 12 araştırma enstitüsü müdürlüğünden oluşturan; bölge müdürlüklerine bağlı toplam 243 orman işletme müdürlüğü, 28 fidanlık müdürlüğü, 4 müdürlük, 292 başmühendislik, Orman İşletme Müdürlüklerine bağlı 1.380 orman işletme şefliği, 9 fidanlık şefliği, 187 ağaçlandırma ve toprak muhafaza şefliği ve 128 diğer şeflik ile Fidanlık Müdürlüklerine bağlı 84 fidanlık şefliği olarak örgütlenen⁶;

✓ bu birimlerde 40,2 bin "memur" ile 200 sözleşmeli (4/B); 17,5 bin sürekli ve 7,5 bin geçici işçi ile 1,5 bin geçici personel (4/C) işlendiren⁶;

✓ 2014 yılında 2,4 milyon TL'si döner sermaye olmak üzere yaklaşık 5 milyon TL kaynak kullanan;

✓ çalışmalarının gerektirdiği tesisleri kurabilen, alt yapı yatırımlarını gerçekleştirebilen; hukuksal ve kurumsal düzenlemeler hazırlayıp yaşama geçirebilen;

✓ orman köylüsü sayılanların yaşama koşullarını iyileştirmek amacıyla çeşitli projeler uygulayan;

✓ her düzeyde plan, program ve projeleri ülkedeki genel toplumsal, ekonomik gelişmelerden bağımsız olarak hazırlayıp gerçekleştirebilen; çok sayıda yabancı kaynaklı projeleri uygulayabilen;

✓ doğal orman ekosistemlerinin yapısal özelliklerini "gerekli" gördüğü gibi değiştirebilecek uygulamalar yapan

bir kuruluştur. OGM, daha somut bir söyleyişle, bağlı olduğu Bakan ve/veya Orman Genel Müdürü bu çalışmalarının niteliklerini, büyüklüklerini ve ülke yüzeyine dağılımını tasarlar, planlar ve yürütürken, benzetmem yerindeyse, "bağımsız cumhuriyet" yöneticileri gibi davranabilmektedir. Özel bir neden olmadıkça, bu çalışmaları denetleme olanakları son derece kısıtlıdır; karar süreçleri hiçbir düzlemde demokratik olmadığı için de kararlar ile uygulamaların çeşitli yönlerden yerindeliği, büyük ölçüde rastlantısaldır; bu rastlantıların hangi alanlarda ne denli gerçekleştiği ancak çok uzun dönemler sonra ortaya çıkabilmektedir; gelişmelerden geri dönülmesi çoğu durumda olanaksızdır.

Bu çalışma düzeni ve olanakları nedeniyle OGM, hemen hemen her dönemde, her siyasal yönelimin egemen olmak istedikleri bir kuruluş olmuştur.

⁶ Orman Genel Müdürlüğü 2014 Performans Programı, Orman Genel Müdürlüğü, 2015, Ankara.

Kısacası, OGM; ülkemizde nerelerinin “orman” sayılabileceği, hukuksal olarak “orman” sayılan yerlerin hangi amaçlarla nasıl değerlendirilebileceği vb “yapılı çevre” tasarımı ve uygulamaları ile su gereksinmesinin yeterli nitelik ve nicelikte karşılanabilmesini de doğrudan etkileyebilecek kararları büyük ölçüde, kimi alanlarda ise tümüyle bağımsız olarak alıp uygulayabilmektedir. Buna karşılık; “yapılı çevre” tasarlayıcıları ve uygulamacılarının bu karar ve uygulamalar üzerinde herhangi bir biçim ve düzeyde etkili olabilmesi olanaksızdır. Görünüşe bakılırsa, onların da bu doğrultuda herhangi bir istek ya da beklentileri yoktur. Bu gerçeğin en çarpıcı tanıtı; OGM’nin yaygınlaştırmaya çalıştığı; 2014 yılında sayıları 1441’e, genişlikleri ise 25 bin hektara ulaşan⁷ ağaçlı dinlenme yerleri (mesire yerleri ile kent ormanları) uygulamalarıdır: Bu çalışmaların hiçbir aşamasında, OGM ile başta “yapılı çevre” tasarlayıcısı ve uygulayıcıları ile su tedarikçileri olmak üzere ilgili uzmanlık alanlarından kişi ve kuruluşlar arasında kurumsallaşmış bir ilişki yoktur; OGM, bu alanda da, deyiş yerindeyse bildiğini okuyabilmektedir.

Yürürlükteki devlet ormancılık düzeni de özelleştiriliyor!

Çünkü çok iyi bildiğiniz gibi, bu dönüştürümün gerçekleştirildiği başlıca alanlardan birisi de, her türden kamusal varlıklar ile hizmet alanlarının sınırsızca metalaştırılmasıdır. Bu süreç, “devlet ormanı” sayılan yerler ile 1937 yılından bu yana yürürlükte bulunan devlet ormancılığı düzeninde de süregelmektedir. Ne var ki; ne Anayasanın 135. maddesinde varlık gerekçelerine açıklık getirilen ilgili “kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları” ne de öteki demokratik kitle örgütleri ile “duyarlı” yurttaşlar, bu gerçekliğin ayırtındadır. Oysa, özellikle son on yılda, ormancılık alanında da bir yandan su kaynaklarının niteliğinin ve niceliğinin korunması, bir yandan yurttaşlarımızın dinlenme olanakları artırılması, yeni “yapılı çevrelerin” oluşturulması, bir yandan da ekonomik amaçlı etkinlikleri yönünden yaşamsal öneme sahip düzenleme ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu gerçek, OGM’nin verilerinden yararlanarak hazırladığım Çizelge 1’de açıklıkla görülüyor:

Çizelge 1: “Ormanlar” ve Ormancılıkla İlgili Başlıca Hukuksal Düzenlemeler

Hukuksal Düzenlemeler	İlk Çıkarıldığı Yıl	Toplam Değişiklik Sayısı	2003-2013 Döneminde Yapılan Değişiklik Sayısı
6831 Sayılı Orman Kanunu	1956	25	12
4342 Sayılı Mera Kanunu	1998	12	9
5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu	2005	-	3
3213 Sayılı Maden Kanunu	1987	7	4
2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu	1982	6	3
ÇED Yönetmeliği	1987	7	6
Ağaçlandırma Yönetmeliği	1989	7	4
TOPLAM		64	41

Bu değişikliklerin hemen hemen tümüyle, başta orman ekosistemleri olmak üzere, su kaynaklarının devamlılığına doğrudan ya da dolaylı katkılarda bulunan tüm yeşil alanlar, (meralar, bitkisel üretim arazileri, bozkırlar vb) yerleşmeye; madencilğe, turizme, spor tesisi, üniversite yerleşkesi, alt yapı vb yatırımcıları tahsis edilmiştir.

Bu süreç, üç boyutlu olarak işletiliyor:

1) “Devlet Ormanı” Sayılan Yerlerin Özelleştirilmesi

Başta 6831 sayılı yasa olmak üzere ilgili hukuksal düzenlemeler de bu doğrultuda değiştirilmiştir. Çoğunlukla “devlet ormanı” sayılan alanların özelleştirilmesine yol açan bu düzenlemelerin başlıcaları aşağıda sergilenmiştir:

⁷ <http://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Sayfalar/Istatistikler> (Ormancılık İstatistikleri_2014\6 Rekreasyon alanları_2014 - RAR arşiv), (Erişim 5 Ekim 2015)

6831 sayılı yasanın 1. Maddesinde yapılan "orman" tanımı, orman ekosistemlerini ağaç ve ağaççık topluluğuna indirgenerek, belirli genişlik ve uzaklıklar ile kullanım biçimlerini temel alarak tanımlanmakta, bu nedenle de belirleme ve sınırlandırma çalışmalarının ekolojik ölçütlere dayandırılması, en azından rastlantılara bırakılmaktadır. Sözgelimi; 6831 sayılı yasanın 2. Maddesi, Anayasanın 169 ve 170. maddelerinden hareketle;

- ✓ *orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerlerin,*
- ✓ *halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerin,*
- ✓ *31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımında orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden... çeşitli tarım alanları veya ... hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen arazilerin;*
- ✓ *şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanlarının*

"orman" sınırları dışına çıkarılmasına olanak verilmiştir. Yasanın 2. maddesinin "A" bendinin uygulanması amacıyla ilk olarak 1984 yılında çıkarılan "**6831 Sayılı Orman Kanununun 2 ncı Maddesinin (A) Fıkrasına Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik**" 2007 yılında yeniden düzenlenerek "devlet ormanı" sayılan alaların hem de ormancılık dışı amaçlara kullanılmak üzere özelleştirilmesi büyük ölçüde kolaylaştırılmıştır.

Öte yandan; 6292 sayılı yasa çıkarılarak hem "İkiBe" arazilerinin işgalcilere satılması sağlanmış hem de "İkiA" uygulamasının yolu açılmıştır. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun Anayasanın 169 ve 170. maddelerine dayanan, 1980'li yıllardan beri yürürlükte olan ama hiç uygulanmayan 2. maddesinin "A" bendine göre;

"...orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler ile halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler..."

hukuksal olarak "orman" sayılmayabilecek; Anayasanın 170. maddesine göre yalnızca "*orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi maksadıyla*" değerlendirilmesi gereken bu yerler "orman" sayılmayabilecektir.

2) "Devlet Ormanı" Sayılan Arazilerden Yararlanmanın Özelleştirilmesi

Devlet orman işletmeciliğindeki özelleştirmeci uygulamaların bir başka boyutu da "*devlet ormanı*" sayılan alanlardan ormancılık dışı amaçlarla yararlanma olanağının özel kişi ve kuruluşlara herhangi bir biçimde devridir. Orman Kanunu'nun 16, 17 ve 115. maddelerinin yanı sıra 2634 sayılı Turizmi Teşvik, 3213 sayılı Maden Kanun başta olmak üzere çeşitli yasalarla öteden beri yapılagelen bu uygulamaların kapsamı giderek genişletilmiştir.

(i) Özel "Ağaçlandırma":

6831 sayılı yasanın 1986 yılında çıkarılan 3302 sayılı yasayla yeniden düzenlenen 57. maddesi ise "*orman sahasını artırmak*" amacıyla; "*orman sınırları içinde yangın ve çeşitli sebeplerle meydana gelmiş açıklıklarda; verimsiz, vasıfları bozulmuş ve amenajman planlarında toprak muhafaza karakteri taşımadığı halde muhafazaya ayrılmış orman alanları(nda)...*" köy tüzel kişilikleri ve diğer gerçek, tüzel kişilerin "*özel orman statüsünde*" orman yetiştirmelerine olanak vermiştir. Bu gibi yerlerin çıplak mülkiyeti Hazine'de kalmakta; ancak buralarda yapılacak ağaçlandırmalar sonucunda ortaya çıkabilecek "ormanlardan" kişiler özel ormanları gibi yararlanabilmektedir. "Özel ağaçlandırma" uygulamalarının, "devlet ormanı" sayılan yerlerin şimdilik dolaylı da olsa özelleştirilmesinin yanı sıra bir amacı da budur. 2004 yılında hazırlanan **Ulusal Ormancılık Stratejisi**, dolayısıyla 2004-2023 döneminde uygulanması öngörülen **Türkiye Ulusal Ormancılık Programı**'nda "*Orman Alanlarının Genişletilmesi*" başlığı altında yalnızca "*Uygun hazine arazileri üzerinde...*", "*Uygun özel araziler üzerinde*" yapılacak "özel ağaçlandırma" çalışmalarına yer verilmiştir.

Öte yandan; 1986-2002 döneminde “gerçek ve tüzel kişilere” toplam 28,9 bin hektarda “özel ağaçlandırma” yaptırılabilmiştir. Ancak, bu “başarısızlık” üzerine **Ağaçlandırma Yönetmeliği**’nde 2003, 2004 ve 2009 yıllarında, kimileri Danıştay tarafından iptal edilen köklü değişiklikler yapılarak, “gerçek ve tüzel kişilere” akıl almaz “kolaylıklar” sağlanmıştır. Bu “kolaylıklar” yanıtız kalmamış; 2003-2014 döneminde “özel ağaçlandırma” çalışmasına izin verilen “devlet ormanı” sayılan arazinin genişliği 98 bin hektara ulaşmıştır⁸. Kısacası; son on yılda yapılan uygulamalardan hareketle şu tezler öne sürülebilir:

- ✓ “Özel ağaçlandırma” yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler çoğunlukla gözüne kestirdiği “bozuk orman” sayılan bir “devlet ormanı” arazisinde “özel ağaçlandırma” yapma izni istemiş, çoğunlukla da almıştır;
- ✓ “Özel ağaçlandırma” yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin “kimilerine” arazi dışında hibe, kredi, teknik bilgi desteği sağlanmıştır.
- ✓ “Ormanların korunmasını sağlamak, ormanlardaki sosyal baskıyı azaltmak, orman köylüsünün gelirini artırıp refah seviyelerini yükseltmek...” gerekçesiyle “karma orman” söylemiyle “Ağaçlandırmaların altında, aynı veya birbirini takip eden zamanlarda, ağaçlandırmaya zarar vermeyen yıllık veya çok yıllık bitkiler” de yetiştirilebilmiştir.
- ✓ “Açma ve işgal suretiyle orman sayılan yerlerde kurulu fındık ve çay bahçelerinin sökülmesi neticesi meydana gelen arazide talep sahiplerine; özel ağaçlandırma, erozyon kontrolü, özel imar-ihya ve özel enerji ormanı izni” verilmiştir.
- ✓ 2003 tarihli Ağaçlandırma Yönetmeliği’yle “sahanın mülki hudutları içerisinde bulunduğu köy, belde veya belediye tüzel kişiliklerine” ve “köy halkının hane sayısının en az % 51’inin üye olduğu tarımsal kalkınma kooperatiflerine” verilen öncelik sonraki düzenlemelerde kaldırılmıştır.
- ✓ “Devlet ormanı” sayılan arazilerdeki maki ekosistemlerinin bir bileşeni olan deliceliklerin aşılması ve/veya tümüyle kaldırılıp zeytin ağaçlandırması yapılması olanaklı kılınmıştır.
- ✓ “Devlet ormanı” sayılan yerlerde ve Hazine arazilerinde gerçek ve tüzel kişiliklere bir defada en fazla 300 hektar arazi için “özel ağaçlandırma” izni verilebilirken bu üst sınırın belirlenmesi yetkisi daha sonra “ucu açık” olarak Bakanlığa verilmiştir.
- ✓ Kimi yörelerdeki orman işletmeleri gerçek ve tüzel “devlet ormanı” sayılan yerlerde “özel ağaçlandırma” yapmak için “uygun” arazi istemlerinin yoğunluğu nedeniyle olağan işlerini gerektiği gibi yapamaz duruma gelmiş; gözüne kestirdikleri yerlerde “özel ağaçlandırma” yapmak isteyenlerin çeşitli baskıları altında kalmıştır.
- ✓ “Özel ağaçlandırma” giderek daha fazla ilgi gördükçe, doğal olarak “kural dışı” durumlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Sözelimi, yakınlarındaki “devlet ormanı” sayılan yerlerde “özel ağaçlandırma” yapmak isteyen ya da “ister görünen” köy tüzel kişilikleri ile onları bu isteklerinden vazgeçirmek için sermayesi olanlar, bir bakıma “rüşvet” sayılabilecek “alış-verişlere” girmeye başlamıştır.

Bu gerçekleştirmeler göz önünde bulundurulduğunda, “özel ağaçlandırma” çalışmalarının, ilgili yasada belirtildiği gibi “orman sahasını artırmak” için “ağaçlandırma yapmak” amacıyla uyuşturduğu söylenemez.

Öte yandan; 1995 yılında çıkarılan 4122 sayılı “**Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu**”nun 1. maddesine göre amacı;

“Devlet ormanlarında, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerde, göl ve akarsu kenarlarında, tüzel kişilerin mülkiyet ve tasarrufundaki arazilerde, orman sahasını ve

⁸ <http://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Sayfalar/Istatistikler> (Ormancılık İstatistikleri_2014\4 Silvikültür ve Ağaçlandırma_2014 - RAR arşiv; Erişim 5 Ekim 2015)

ağaç servetini çoğaltmak, toprak, su ve bitki arasında bozulan dengeyi kurmak, geliştirmek ve çevre değerlerini korumak maksadıyla, kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarına ait esas ve usulleri düzenlemek”

olarak belirlenmiştir. Yasa, ülkedeki akla gelebilecek tüm kurum ve kuruluşların kimilerine “*orman kurma, bakma ve işletme*”, kimilerine “*fıstıklık, zeytinlik, harnupluk, makilik, çayır ve meraların geliştirilmesinde altyapı çalışmalarını yapma*”, kimilerine de “*erozyon kontrolü ve ağaçlandırma*” vb yükümlülükler getirilmiştir. Yine gerçek ve tüzel kişilere “*devlet ormanı*” sayılan yerlerde “*devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerde*” orman ekosistemi oluşturabilme ve özel ormanı gibi yönetebilme olanağı sağlanmıştır. Ancak, Yasanın uygulanmasına yönelik somut adımlar ise, ancak 2007 yılı sonunda atılabilmiş; Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan **Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberliği Eylem Planı 2008-2012** uygulamaya konulmuştur. Ne var ki, çalışmaların çoğunluğu yine Bakanlık tarafından gerçekleştirilmiş; çalışmaların % 75’ini de “*bozuk*” yapıda olduğu düşünülen orman ekosistemlerinin iyileştirilmesine yönelik “*rehabilitasyon*” etkinlikleri oluşturmuştur:

Çizelge 2: Gerçekleştirilen “Milli Ağaçlandırma Seferberliği” Çalışmaları

Kurum ve Kuruluşlar	Yıllar			TOPLAM	
	2008	2009	2010	Hektar	%
Çevre ve Orman Bakanlığı	440 623	479 563	466 169	1 386 355	95,7
Öteki Kamu Kurum ve Kuruluşları	19 601	17 003	15 252	51 856	3,6
Özel ve Tüzel Kişiler	2 250	2 185	1 271	5 706	0,4
"Sivil Toplum Kuruluşları"	1 118	2 524	793	4 435	0,3
TOPLAM	463 592	501 275	483 485	1 448 352	100

Kaynak: <http://www2.agaclandirmaseferberligi.gov.tr/AgaclandirmaSonuclariGenel>.

(ii) Turizm:

Anımsanacağı gibi, ülkemizde, bir yandan 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı **Turizmi Teşvik Kanunu**’nun 8. maddesi, bir yandan da 6831 sayılı **Orman Kanunu**’nun 1983 ve 1987 yıllarında yılında değiştirilen 17. maddesiyle, başta “devlet ormanı” sayılan yerler olmak üzere her türlü kamusal arazi yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına 49 yıllığına tahsis edilebilmiştir. Başlangıcından 2004 yılına değin toplam 115 turizm ve kültür tesisi için 11 bin hektar “orman” tahsis edilmişken bu miktar 2004-2014 döneminde 183 tesise ve 29 bin hektara çıkmıştır⁹. Ancak, Anayasa Mahkemesi, 2002 yılında 6831 sayılı yasanın 17. maddesi ile 2007 yılında da 2634 sayılı yasanın 8. maddesindeki “devlet ormanı” sayılan yerlerin turizm yatırımlarına tahsis edilmesi ile ilgili işlemleri düzenleyen yaptırımları büyük ölçüde iptal etmiştir. Böylece, başta golf tesisleri olmak üzere çok sayıda turizm yatırımı amaçlı “orman” arazisi” tahsis işlemi de durdurulmuştu. Ne var ki, siyasal iktidar, en son 2008 yılında çıkardığı 5761 sayılı “**Turizmi Teşvik Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**”nla 2634 sayılı yasanın A, C ve D bendlerini yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemeyle; turizm yatırımlarına tahsis edilecek “devlet ormanı” sayılan yerlerde;

- ✓ *Turizme tahsis edilecek alan, il genelindeki toplam orman sayılan yerlerin binde 5’ini geçmemesi.*
- ✓ *Yapılaşmaya esas inşaat hakkının 0.30’u aşmaması,*
- ✓ *Turizm yatırımı için tahsis edilen orman alanının üç katı kadar alanın ağaçlandırma bedeli ve ağaçlandırılan bu alanın üç yıllık bakım bedelinin, yatırımcı tarafından Orman Genel Müdürlüğü hesabına, doğrudan belirtilen ağaçlandırma ve bakım işlerinde kullanılmak şartıyla gelir olarak kaydedilmesi*

⁹ <http://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Sayfalar/Istatistikler> (Ormancılık İstatistikleri_2014\11 Orman izinleri_2014 - RAR arşiv; Erişim 6 Ekim 2015)

sağlanmıştır. Böylece 1982 yılından bu yana yapılan uygulamanın hem kapsamı genişletilmiş hem de uygulanması kolaylaştırılmıştır. Bu düzenleme; ülke genelinde, “orman” sayılan toplam 1,1 milyon dönüm alanın turizm yatırımları için yerli ve yabancı sermayeye tahsis edilebilmesine; bu alanlardaki orman ekosistemi varlığının da % 30’unun yapılaşma yoluyla yok edilebilmesine, başka bir söyleyişle ormanlarımızın azalmasına yol açabilecektir. Bu düzenleme ve uygulamaların, özellikle “yapılı çevre” tasarımcıları ile uygulayıcılarını ilgilendirmediği söylenebilir mi?

(iii) Madencilik:

“Orman” sayılan yerlerin madencilik yatırımlarına tahsis edilebilmesi de iki yasal düzenlemeyle yapılagelmektedir:

6831 sayılı Orman Kanunu’nun 16. maddesinin ilk fıkrası 2004 yılında çıkarılan 5177 sayılı yasayla;

“Devlet ormanları hudutları içerisinde maden aranması ve işletilmesi, Maden Kanununun 7 nci maddesinde belirtilen şartlara uyularak, ruhsat grubu gözetilmeksizin yapılır. Orman hudutları içinde alınan muvafakat süresi, temdit dahil işletme ruhsat süresi sonuna kadar devam eder. Ayrıca madencilik faaliyetleri için zorunlu; tesis, yol, enerji, su, haberleşme ve alt yapı tesislerine fon bedelleri hariç olmak üzere orman mevzuatı hükümlerine göre bedeli alınarak izin verilir.”

biçiminde değiştirilmiştir. Aynı düzenlemeyle maddeye bir de;

“Madencilik faaliyetlerinin ve faaliyetlerle ilgili her türlü yer, yol, bina ile tesislerin hükmi şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait ormanlarda veya özel ormanlarda yapılmak istenmesi halinde Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir.”

fıkrası eklenmiştir. 22 Mart 2007 tarihinde ise bu değişikliğin yaşama geçirilmesini düzenleyen **“Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmelik”** yürürlüğe konulmuştur. Ne var ki, bu Yönetmelikle Yasada sözü edilmeyen petrol arama ve işletme, define Arama, arkeolojik kazı yapma izinleri de verilmiştir.

Kısaca söylemek gerekirse, bu düzenlemeler kapsamında başta madencilik olmak üzere çeşitli etkinliklerin orman ekosistemlerine olası olumsuz etkilerinin belirlenmesi ve önlenmesine yönelik gerektiğince etkili olabilecek hemen hemen hiçbir yaptırıma yer verilmemiş; ağırlıkla bu türden izinler karşısında alınacak bedellerin belirlenmesine yönelik işlemlere açıklık getirilmiştir. Öyle ki, bu iş ve işlemlerin, serbest çalışan orman mühendislerine ya da özel orman mühendisliği bürolarına yaptırılması da olanaklı kılınmıştır.

Öte yandan; 2004 ve 2010 yıllarında çıkarılan 5177 ve 5995 sayılı yasalarla 3213 sayılı **Maden Kanunu**’nunda yapılan değişikliklerle “orman” sayılan alanlarda madencilik yapılması daha da kolaylaştırılmıştır.

- ✓ Yasanın 7. maddesiyle; *“orman, muhafaza ormanı, ağaçlandırma alanları, kara avcılığı alanları, özel koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, tarım arazileri, meralar, sit alanları, su havzaları, kıyı alanları ve sahil şeritleri, karasuları, turizm bölge ve merkezleri ile kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri, askeri yasak bölgeler ve imar alanları ile mücavir alanlarda>>* madencilik çalışmaları yapılabilmesi sağlanmıştır. Öyle ki, madencilik faaliyetleri, ancak, çevre ve insan sağlığına zarar verdiği saptandıktan sonra, o da gerekli önlemler alınıncaya değin durdurulabilecektir. Ek olarak, maden arama faaliyetleri için herhangi bir izin de alınmayabilecektir.
- ✓ Değişikliğin 31. maddesiyle, 4122 sayılı **Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu** uyarınca ağaçlandırılmış sahalara **“ormansız saha”** statüsünün uygulanması; 32. maddesiyle de madencilik çalışmalarının gerektireceği tesis, yol, enerji, su, haberleşme ve alt yapı tesislerinden devlet ormanlarında yapılabilmesi kolaylaştırılmış; bu gibi alt yapı yatırımları için verilecek izinlerden alınması gereken fon bedellerinin alınmaması sağlanmış; Geçici 4. maddesiyle de, jeotermal kaynaklar

ile mineralli suların işletilmesi ve değerlendirilmesi için gerekli tesislere arazi tahsis edilmesi olanaklı kılınmıştır.

Bu yasal düzenlemelere dayanılarak; 2003-2014 döneminde 15,5 bin maden işletmesine “devlet ormanı” sayılan 44,3 bin hektar; 15,6 bin madencilik tesisi için ise 23,6 bin hektar tahsis edilmiştir¹⁰.

“Devlet ormanı” sayılan yerlerin yalnızca özel “ağaçlandırma”, turizm ve madencilik etkinliklerine tahsis edildiğini düşünmüyorsunuz umarım. Bu yerler, 6831 sayılı Orman Kanunu’na tümü 2000’li yıllarda gerçekleştirilmiş değişiklikler ile getirilen ek maddelerle, deyim yerindeyse “yol geçen hanına” dönüştürülmüştür:

“Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları bakımevi ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve bina...” (Madde 17)

“Orman ürünlerini işleyecek her çeşit fabrika kurulması Tarım ve Orman Bakanlığının; Devlet ormanları hudutları içinde veya bu orman sınırlarına bir kilometreye kadar olan yerlerde taş, kum ve toprak, dört kilometreye kadar olan yerlerde ise hızar, şerit kurulması ve kireç, kömür, terebentin, katran, sakız ve benzeri gibi işletilmesinde ağaç kullanılan ocakların açılması ve balık üretmek üzere tesis” (Madde 18)

“Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünce yapılacak spor tesisleri; erişme kontrolü uygulanan karayollarındaki ulaştırma yapıları ve müstemilatı olan hizmet tesisleri ile bakım işletme tesisleri ile Devlet idareleri ile kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan, işletilen, işletirilen veya yap-işlet-devret modeli esas alınarak yaptırılan ve işletirilen tesisler; demiryolu, otoyol, Devlet ve il yolları ile su isale hatlarının yapımında zorunlu olarak ortaya çıkan kazı fazlası malzemenin depolanacağı alanlar” (Ek Madde 9)

“Şehrin içindeki veya yakın çevresindeki ormanlık alanların afetler öncesinde piknik alanı, mesire yeri ve afet sonrasında geçici barınma yeri”(Ek Madde 13).

Gördüğümüz gibi, ülkemizde, Anayasanın özellikle de 169. maddesinde geçen

“Devlet ormanları ... kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.”

kuralına karşın, “devlet ormanı” sayılan yerler, sermayenin deyim yerindeyse, “yol geçen hanına” dönüştürülmüştür. Açıktır ki, tüm bu uygulamalar, siyasal iktidarların söz konusu anayasal kuraldaki “**kamu yararı**” kavramını anlama ve açıklama biçimlerine dayandırılmaktadır. Sorun, yalnızca, siyasal iktidarın dayandığı sınıfların niteliğine, ekonomi politik yönelimlerine bağlı olan bu uygulamaların yapılabilmesi midir sizce? Bence, değildir. Sorun; söz konusu kavramın, kamu yararının gerektirdiği biçimde anlaşılması ve açıklanması çabalarının yeterince gösterilmemesidir. Böyle olunca da siyasal iktidarlar “devlet ormanı” sayılan yerleri yol geçen hanına dönüştürebilecek her türlü düzenleme ve uygulamaya yasal dayanak üretebiliyor.

3) Ormanlık Çalışmaları ve Hizmetlerinin Özelleştirilmesi

Daha önce de belirttim; Anayasanın 169. maddesine göre; “Devlet ormanları kanuna göre devletçe yönetilir ve işletilir.” Ancak, 1980’lerin ikinci yarısından sonra devlet ormanlarının yönetilmesi ve işletilmesine yönelik çok sayıda iş ve işlem özelleştirilmiştir: Bu süreç, 1987 yılında 6831 sayılı yasanın 6. maddesi değiştirilerek; “devlet ormanlarına ve devlet ormanı sayılan yerlere ait her çeşit işler”in Orman Genel Müdürlüğü tarafından başkalarına yaptırılabilmesi olanaklı kılınmasıyla başlatılmıştır. Bu alandaki “özelleştirme” uygulamaların başlıcaları aşağıda örneklenmiştir:

(i) Ağaçlandırma:

Türkiye’de ağaçlandırma çalışmaları, ağırlıklı, ilgili (Orman, Çevre ve Orman...) Bakanlığın Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü ile OGM tarafından yapılmış ve

¹⁰ Agy.

yaptırılmıştır. Şimdilerdeyse, tüm bu çalışmalar hemen hemen yalnızca OGM tarafından özel kişi ve kuruluşlara yaptırılmaktadır. Bu, uygulamalar, ağaçlandırılacak arazinin hazırlanmasının yanı sıra fidan dikimi ve dikim yapılan alanların da belirli bir süre bakımı ve korunmasını da kapsamıştır.

(ii) Planlama:

“Orman” sayılan yerlerde yapılacak çalışmaların yerini, zamanını, niteliğini ve yoğunluğunu belirleyen orman yönetim (amenajman) planlarının özel kişi ve kuruluşlara yaptırılması ise, ormancılık kesimindeki özelleştirmeci uygulamalarının görece olarak en özgün boyutunu oluşturuyor. Ülkemizde de hazırlanması yasal bir zorunluluk olan bu planlar, 1980’li yıllara değin OGM’nin yarı özerk sayılabilecek birimleri tarafından hazırlanıyor; 1980’den sonraki yıllarda özel kişi ve kuruluşlara hazırlattırılan planlar ise OGM’nin ilgili birimleri tarafından denetleniyordu. Böyle iken, tümüyle yeniden düzenlenerek 5 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe konulan **Orman Amenajman Yönetmeliği**’nin 4. maddesinin “e” bendinde;

“Arazide yapılan envanter çalışmaları ile planların yapılması aşamaları amenajman denetim başmühendislerince denetlenir. Bu işler gerektiğinde 5531 sayılı Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanun hükümlerine göre serbest yeminli meslek mensuplarına da yaptırılabilir.”

kuralına yer verilmiştir. Böylece; söz konusu planların hazırlanmasının yanı sıra plan hazırlama sürecinin yaşamsal öneme sahip çeşitli envanter çalışmaları ile anılan planların hazırlanması ile ilgili iş ve işlemlerin özel kişi ve kuruluşlar tarafından denetlenebilmesi de olanaklı kılınmıştır.

(iii) Orman Ürünü Hasat Çalışmaları:

OGM’nin 12 Eylül 1996 tarihinde çıkardığı 5038 sayılı Tamimle dikili durumdaki ağaçların kesme, sürütme, yükleme ve taşıma işleri “alıcılar” tarafından karşılanmak üzere vadeli açık artırmalı satış yoluyla satılması uygulaması gündeme getirilmiştir. Tamim, dikili ağaç satışlarının hem tahsisli hem de vadeli açık artırmalı olarak yapılması ile ilgili iş ve işlemleri düzenlemektedir. Tamime göre, açık artırmalı dikili ağaç satışlarından yararlanan kişiler ve kooperatifler 6831 sayılı yasanın 34. maddesiyle sağlanan “haklardan” yararlandırılmayacaktır. Böylece, temel ormancılık iş ve işlemlerinden birisi olan orman ürünü hasadı ve piyasaya sunulmasıyla ilgili iş ve işlemler tümüyle özelleştirilmiş olmaktadır.

“Devlet ormanı” sayılan yerlerdeki orman ekosistemleri de dönüştürülüyor !

Daha önce de söylemiştim anımsarsanız: Ülkemizde orman ekosistemlerinin çok büyük bir çoğunluğu doğal yapısal özelliklerini henüz tümüyle yitirmemiştir. Doğal orman ekosistemlerindeki biyolojik çeşitlilik düzeyi son derece yüksektir. Sözelimi; ülkemizdeki orman ekosistemlerinde beş çam, (*Pinus L.*), dört göknar/köknar (*Abies Mill.*), yirmiye yakın meşe (*Quercus*), on akçaağaç (*Acer L.*), yirmiüç söğüt (*Salix L.*); dört kavak (*Populus*); ikişer kayın (*Fagus L.*) ve gürgen (*Carpinus*) ve beş huş (*Betula*) türü başta olmak üzere çok sayıda ağaç ve ağaççık türü doğal olarak yetişebiliyor. Üstelik bu ağaç ve ağaççık türleri ile alt türleri ve çeşitlerinin onbeşe yakını endemiktir; ülkemize özgüdür. Ne var ki, ülkemizde orman ekosistemlerinin yapısal özellikleri (ağaç ve ağaççık türleri bileşimi, yaş, sıklık düzeyi, orman ürünü verim gücü, parçalılık durumu, vb), yanı sıra, genişlikleri ile yersel dağılımları da çeşitli nedenlerle (başta yeni orman ekosistemi oluşturma olmak üzere kimi ormancılık çalışmaları, yasadışı yararlanmalar, ekolojik koşullardaki değişimler vb) değişiyor. Ancak, ormancılık kamuoyu bile bu değişimlerin gerçekleştiği alanları, yöreleri, değişimlerin niteliği ile hızları ve nedenleri yakından izleyemiyor. İzleme çabaları ise daha çok alan genişlikleri ile orman ürünleri verim gücündeki değişimlere indirgenmiştir. Oysa, yaklaşık olarak son otuz yılda, orman ekosistemlerinin;

- ✓ toplam genişlikleri % 4,9 oranında artmış; yersel dağılımı değişmiş; kimi bölgelerde (Antalya, Balıkesir, Muğla, Trabzon, İstanbul, Giresun ve İzmir) azalmış öteki

bölgelerde ise genişlemiş; 7 orman bölge müdürlüğünün (sırasıyla; İzmir, Giresun, İstanbul, Trabzon, Muğla, Balıkesir ve Antalya),“orman” sayılan yerleri toplam 288,5 bin hektar azalmıştır. Bu azalma Antalya’da 152,6 ve Balıkesir’de 69 bin hektar olmuş; 20 orman bölge müdürlüğünde ise “orman” sayılan yerler toplam 1,3 milyon hektar genişlemiş;

- ✓ orman ürünleri yönünden “verimsiz” sayılanları % 6,8 oranında azalmış;
- ✓ ibre yapraklı ağaç türlerinden oluşanlarının oranı % 42,2 iken % 53,8’e çıkmış; geniş yapraklı (kışın yaprağını döken) ağaç türlerinden oluşanlarının oranı % 7,4 iken % 8,6 olmuş; karışık olanlarının genişlikleri ise % 40,6 düzeyinde artmıştır;
- ✓ parçalılık sayısı artmış; parça büyüklüğü ise azalmış;
- ✓ en geniş ilk sekiz orman ağacı türünün oluşturduklarının genişlik paylarında % 320 ile % 39 arasında değişen oranlarda artışlar olmuştur.

Açıktır ki, tüm bu değişimlerin ne denli istendik, hedeflenmiş olduğu, ne türden ekolojik, ekonomik ve toplumsal getiri ve götürülere yol açtığıının da bilinmesi gerekir; gerekir ama ormancılığımızda böylesi soruların sorulması ve yanıtlanması henüz gündeme gelmemiştir.

“SON SÖZ”: İSTEYENİN BİR YÜZÜ...”

Umarım; “- Bu denli uzun mektup olur muymuş?” diye düşünmüyorsunuzdur. Gerçekten, düşünüyorum da, çok uzun oldu. Ama bir an için kendinizi benim yerime koyun; ormancılığımızda, dolayısıyla da “ormanlarımızda” olup bitenler karşısında karalar bağlayan, bu “derdini” mimar dostlarla da paylaşma olanağı bulabilmiş bir yurttaş olarak siz olsanız ne yapardınız? Hoşgörünüzü dileyerek bir soru daha soracağım: Orman ekosistemleri/ormancılık-su-mimarlık, sizce, zorlamalı bir birliktelik mi? Olmadığını düşünüyor; buraya değin okuduğunuzda cesaretlenip sizlere şu dileğimi sunarak mektubumu bitiriyorum:

Sevgili kamusalçı mimar yurttaşlarım;

“yapı çevre” tasarım ve uygulamaları sırasında ürettiğiniz yaşama ortamlarında yaşayanların çevrelerindeki her türden “doğal” varlık ve ortamla, bu kapsamda da orman ekosistemleri ile su kaynaklarıyla yalnızca görsel olarak değil, işlevsel olarak da barışık yaşayabilmelerine katkısı olabilecek arayışlar içinde olun; bir “doğasever” ya da ormansever olarak değil ama bir mimar olarak !

Saygılarımla.